

РАЗВОЈ ЧИНА ТАЈНЕ ПОКАЈАЊА

I

О св. тајни покајања налазимо у Св. писму и код црквених писаца много више сведочанстава него о ма којој другој св. тајни.

У Ст. завету је покајање познато као очишћење од грехова (III Мој. 16, 34), по нарочитом церемонијалу кроз исповедање грехова (III Мој. 16, 21). На другом месту имамо још јасније сведочанство: „Грех твој казах теби, и кривице своје не затајих; рекох: исповедам Господу преступе своје, и ти скиде с мене кривицу греха мога (Ис. 31 (32), 5).

И моћ покајања је била врло добро позната у Ст. завету. Премудри Соломон вели: „Ко крије преступе своје, неће бити срећан; а ко (их) признаје и оставља, добиће милост” (Приче Сол. 28, 13). Сам Бог преко пророка вели: „Није мени мило да умре безбожник, него да се врати безбожник са свога пута и буде жив” (Јез. 33, 11).

У Новом завету св. Јован Крститељ почео је своју јавну делатност речима: *Покајте се, јер се приближило царство небеско*” (Мат. 8, 2).

Истим речима — отпочео је своју проповед и Господ Исус Христос (Мат. 4, 17). Сам он је покајању придавао врло велику важност говорећи: „Нисам дошао да позовем праведнике, него грешнике” (Мрк. 2, 17) — на покајање. За једног јединог грешника који се покаје радује се читаво небо (Лк. 15,7; 10), док насупрот, због непокајаника сви се жалосте. Ту долази установа ове св. тајне изражена после Христовог васкрсења речима: „Примите Духа Светога! Којима опростите грехе, опроштени су им; којима задржите, задржани су им” (Јв. 20, 22—23). Последња Христова поука ученицима пред вазнесење била је да се „проповеда покајање за опроштење греха свима народима, почевши од Јерусалима” (Лк. 24, 47).

Следећи своје великом Учитељу и апостоли су свој јавни рад, после силаска Духа Светога, почели речима: „Покајте се, и нека се крсти свако од вас у име Исуса Христа за опроштење ваших грехова” (Дела ап. 2, 38) и: „Покајте се и обратите се, да вам се опросте греси” (Дела ап. 3, 19). Покајање и веру у Господа Исуса Христа проповедао је и св. Павле и Јудејима и Грцима (Дела ап. 20, 21).

Да је покајање свакоме човеку неопходно потребно видимо и из сведочанства св. ап. Јована Богослова, који вели: „Ако кажемо да немамо греха, себе варамо и истине у нама нема. Ако ли признајемо грехе своје, веран је и праведан да нам опрости грехе и очисти нас од свакога зла. Ако кажемо да нисмо згрешили, правимо Га лажом, и печ Његова није у нама” (I Јв. 1, 8—10).

О покајању као средству којим се очишћавамо од грехова сведоче нам многи св. оци и учитељи цркве, од којих наводимо само неколико сведочанстава.

Св. Климент, епископ римски, сведочи да је „благодат покајања дарована свету крвљу Исуса Христа”.¹⁾ Св. Јерма вели да „сви они, који се усрдно покају... добијају од Господа опроштење грехова”.²⁾ И св. Игњатије Богоносац сведочи да „Бог опрашта свима онима који се кају... и разрешава нас од свих грехова”.³⁾

Књига *Апостолске конституције* сведочи да је „Господ дао онима који се кају наду на то, да ће они наћи спасење — у своме покајању”. И на другом месту опет: „Господ је дао могућност покајања онима који су згрешили”.⁴⁾

Знаменити Тертулијан покајање назива „даском спасења после бродолома”⁵⁾ — и говори да је оно почетак задовољења за грехове⁶⁾ и „средство за избављење из ада”⁷⁾ — чије постојање признају чак и људи лишени вере.⁸⁾

И чувени Ориген спомиње покајање као средство за опроштај грехова,⁹⁾ док св. Кипријан Картагински, који је у питању црквене дисциплине био велики ригориста, сведочи да оне који се не покају и не исповеде свој грех „треба удаљити из заједнице” (тј. цркве).¹⁰⁾ Овај св. отац је писао: „Први степен среће јесте — не грешити, а други увиђати своје грехове. Тамо је целомудреност цела и неповређена, која чува, а овде се јавља лек, који исцељује”.¹¹⁾

Климент Александријски покајање назива „Друго крштење сузама”,¹²⁾ а св. Григорије Богослов просто „сузно крштење”.¹³⁾

Св. Атанасије Велики сведочи да „онај који исподева у покајању своје грехе, добија опроштење (истих) благодаћу Исуса Христа кроз свештеника”¹⁴⁾ — док св. Василије велики вели: „Ако ми откријемо грех на исповести, ми га чинимо сувом трском, достојним тога, да би изгорео у очиститељној ватри”.¹⁵⁾

¹⁾ Epistola I ad Corinth. cap. VII — J. P. Migne, Patrologiae ser. gr. t. I, col. 224.

²⁾ S. Hermae, Pastor, lib. III, Similitud. VIII, cap. II — Migne ser. gr. t. 2, col. 979—980.

³⁾ S. Ignatii, Epistola ad Philadelf. cap. VIII — Migne ser. gr. t. 5, col. 704A.

⁴⁾ Constitutiones apostolicae lib. II, cap. 12 i cap 38 — Migne ser. gr. t. I, col. 613 i 692.

⁵⁾ Q. S. Tertuliani, Liber de poenitentia, cap. 4 — Migne ser. lat. t. I, col. 1233—34.

⁶⁾ Ibidem cap. 8 — col. 1243.

⁷⁾ Ibidem cap. 12 — col. 1248.

⁸⁾ Ibidem cap. 8 — col. 1227.

⁹⁾ Homilia II in Leviticum — Migne ser. gr. t. 12, col. 418B.

¹⁰⁾ Epistola XV — Migne ser. lat. t. 4, col. 274.

¹¹⁾ 47 Письмо к Корнелию о Фортунате и Фелицисиме или против еретиков — Творение св. Киприана в рус. переводе, Киев 1891, кн. I, стр. 263.

¹²⁾ Clementis Alexanderini, Liber quis dives salvetur, n. 42 — Migne ser. gr. t. 9, col. 649C.

¹³⁾ S. Gregorii Theologi, Oratio XXXIX in Sancta Lumina, n. XVII — Migne ser. gr. t. 36, col. 356A.

¹⁴⁾ Contra Novatianum (fragm) — Migne ser. gr. t. 26, col. 1316 V. ser. gr. t. 36, col. 356 A.

¹⁵⁾ Comment. in Isaiam proph. cap. IX, v. 18 — Migne ser. gr. t. 30, col. 521A.

Драгоценост сведочанства налазимо и код св. Јована Златоуста. Тако он на пр. вели: „Пошто нема другог прања (тј. крштења, које се не понавља), потребне су наше сузе, покајање и исповест”,¹⁶⁾ па нас саветује да се очистимо „исповешћу и покајањем”¹⁷⁾, јер је „исповедање греха спасење од греха”¹⁸⁾ — „небески дар и чудотворна сила”¹⁹⁾

Римски папа Лав Велики сведочи да се заједница са Богом успоставља „не само кроз благодат крштења, него и кроз лекарство покајања”²⁰⁾

II

Па ипак, поред свих наведених и још више ненаведених сведочанстава, морамо дати за право речима знаменитог А. Алмазова да „по предмету вршавања покајања у апостолско време, ми имамо сведочанства до *pes plus ultra* оскудна”²¹⁾

Да се и у ово време св. тајна покајања као сакраментални акт вршавала кроз неки чин, можемо сасвим поуздано закључити на основу неких места Св. писма (Дела ап. 19, 18; Јак. 5, 16; I Јв. 1, 9). Но утврдити како се ова тајна у оно време вршила — не можемо, јер до нас није дошао ни један споменик, који би нам о томе пружио каква-таква сведочанства. Може се претпоставити да је овај чин био доста кратак. Вероватно да је он почињао исповедањем грехова (које је било неопходно), после чега је дошло читање разрешне молитве са полагањем руку на главу онога који се исповедао, и на крају поука о значају саме тајне и савет за побожан живот.²²⁾

Ни посредни наследници апостола св. оци све до VI века нису нам сачували никакво сведочанство о сакраменталном чину покајања — премда код њих, с друге стране, налазимо доста података о значају и моћи покајања као средства за очишћење грехова.

Тек у другој половини VI века настаје преокрет, јер је цариградски патријарх Јован Посник (582—95) тада редиговао, како изгледа, чин сакраменталне исповести. Иако се ово не може поуздано тврдити, пошто до нас овај чин није дошао, ипак то аподиктички можемо закључити, јер епитимијни номоканон Јована Посника не би имао свога смисла, ако не би стајао у вези са чином тајне покајања.²³⁾ Претпостављамо да је овај епитимијни номоканон Јована Посника морао да има два дела: прво чисто литургијски (где је могло бити кратко упутство о ономе какав треба да буде духовник, сам чин исповести и упутство о налагању епитимије) — а у другом сам

¹⁶⁾ S. Joannis Chrysostomi, De sancta Pentecoste, hom. I, n. 6 — Migne ser. gr. t. 50, col. 463.

¹⁷⁾ Homilia III de Davide et Saule, n. 2 — Migne ser. gr. t. 54, col. 696.

¹⁸⁾ Expositio in psalmum CXL — Migne ser. gr. t. 55, col. 438.

¹⁹⁾ Sermo VII de poenitentia — Migne ser. gr. t. 49, col. 323.

²⁰⁾ S. Leonis Magni, Epistola CVIII, ad Theodorum, cap. 2 — Migne ser. lat. t. 54, col. 1011B.

²¹⁾ А. Алмазов, Тайная исповедь в прав. восточной церкви, Одесса 1894, т. I, стр. 18.

²²⁾ Исто дело т. I, стр. 24—26.

²³⁾ Исто дело т. I, стр. 76; т. II, стр. 334.

текст правила. Јер од XII века оваквих зборника има неколико редакција.^{23a}

Стога се сасвим оправдано може сматрати да је чин тајне покајања у ово време добио своју основну спољашњу форму, коју је задржао све до данас, док се његова унутрашња страна, а нарочито редакције појединих молитава, мењала и после њега — боље рећи, тек од његовог времена.²⁴⁾

На основу многобројних рукописа од X—XVII века, који су дошли до нас, углавном можемо разликовати три типа чина тајне покајања и то: чин који се приписује цариградском патријарху Јовану Поснику; јужнословенски и руски тип чина тајне покајања.

1. Чин тајне покајања који се приписује патријарху Јовану Поснику, познат је данас по једном рукопису из X века, под насловом: Ἀκολουθία καὶ τάξις ἐπὶ ἔξομολογουμένων συνταγείσα ἀπὸ τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου τοῦ Νηστευτοῦ.

Читав чин је издао Ioannus Morinus († 1659) у делу: Commentarius historicus de disciplina in administratione sacramenti poenitentiae, Venet. 1702, pag. 616—625 — и он изгледа овако:

У предисповедном делу, после почетног возгласа долази: Τριδάκιον (Трисвѣто), па три псалма (6, 24 и 50), δοξολογία (Блавословје), па друга три псалма (31, 69 и 101) и тропари 4 гл. τὴν τελευταίην μου ψυχὴν ἐπισκέψου... Ἄλλο: Διαπλέων τὸ πένθος. Τῆ Θεωτόκου ἑκτενῶς νῦν προσδράσαντες. Затим предисповедна молитва: Κύριε, ὁ θεὸς ἡμῶν, ὁ πάντων Πατήρ, καὶ Θεολόγος, καὶ πάντα ἐπιβλέων... (Господи Божје нашъ, отъ всѣхъ и Владыко...). Иза ове молитве долазила је предисповедна поука, па сама исповест. На сваки грех који је покајник исповедао духовник је одговорио: Ὁ Θεολόγος καὶ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς θεὸς συγχωρήσει σοι πάντα ὅσα κατ' ἐνάστιον αὐτοῦ, τῆ σ' ὑδενότητι μου ἐξήγγειλας (Владыка и Господ и Бог наш Исус Христос, да ти опрости све, што си исповедио моме недостојансти у пред Његовим лицем). Затим су долазиле следеће происповедне молитве:

Ὁ Θεός, ὁ συγχωρήσας διὰ Νάθαν, τῷ Δαβὶδ τὰ ἴδια ὁμολογήσαντι κακὰ καὶ Πέτρον... (Боже који си опростио Давиду преко Натана, који је исто зло исповедио и Петрови..)

Ὁ Θεός ὁ δι' ἡμῶν συνανθρωπήσας, καὶ πάσας, τοῦ κόσμου, τὰς ἁμαρτίας βαστάζων... (Боже вочеловѣчивийса насъ ради, њ носай грѣхи всего міра...).

Ὁ θεός, ὁ σωτήρ ἡμῶν, ὁ διά τοῦ προφήτου σου, Νάθαν, μετανοήσαντι τῷ Δαβίδ... (Боже, Спасителю нашъ, иже пророкомъ твоимъ Натаномъ покаашвейса Давидс...)

Δέσποτα Κύριε ὁ θεός, ὁ καλῶν δικαίους εἰς ἁγιασμόν... (Владыко Господи Божје, призванъ праведниковъ во ѡсвятрєнє...)

^{23a}) Еп. Никодим Милаш Правила прав. цркве са тумачењима, Сад 1895, стр. 37; Православно црквено право, III изд. Београд 1926, стр. 117.

²⁴) Алмазов, пом. дело т. I, стр. 67—72; 84.

Κύριε ὁ θεὸς τῆς σωτηρίας τῶν δούλων σου, ὁ ἑλεήμων, καὶ οὐκτιμῶν· καὶ μακρόθυμος, ὁ μετανοῶν ἐπὶ ταῖς ἡμετέρας κακίας... (Господи Боже спасения рабовъ твоихъ, милостиве и щедре и долготерпѣливе, каиша ѿ нашихъ злобахъ...).

Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, Υἱὲ τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος, ἀρνὸ καὶ ποιμῆν... (Господи Иисусе Христе сыне Бога живаго, агне и пастырю...).

Πάτερ Κύριε μὴ παραδώγῃς τὸν δούλῳ σου, ὑπὸ χειρῶν τοῦ διαβόλου... (Отче Господи, не предай раба твоего въ руки діавола...).

После ових молитава дошла је поисповедна поука а иза ње читање из пророка Језекиља (18, 21—28) и јеванђеље од Луке (5, 1—10).

На завршетку опет Триδάκιον (Трисвалтѳе) — и тропари као и на почетку, Господи помилаш (3 пута) и отпуст.

Сасвим на крају чина налази се Εὐχή ἐπὶ τοῦ ἐν δέσπω ὄντος ὑπὸ ἱερέως καὶ λυομένου (разрешна молитва од епитимије): Εὐσπλαγχνε ἁγάθε, φιλάνθρωπε κύριε, ὁ διὰ τοὺς σοὺς ὀκτιμοὺς ἕξαλοστεύλας τοῦ μονογενῆ σου... (Благотрѳиве Господи, Блаже и челоуѳколюбче иже твоихъ ради щедротъ низпослакий Единороднаго твоего сына...)

Овај чин „са своје спољашње стране представља завршну и распоређену са логичком доследношћу писмену творевину. Но то се не може о њему рећи за унутрашњу страну”.²⁵⁾

Иако је овај чин тајне покајања веома значајан, ипак он није био много распрострањен, нити је био дуго у употреби, него је више служио као узор за формирање покајних синопсиса, којих има више редакција.²⁶⁾

Састављање нових редакција чина тајне покајања дошло је као резултат тога, што су поједини духовници запазили неке недостатке овога чина и ради тога су састављали нове чинове. То је довело до тога, да се у XV веку појављују чинови тајне покајања, који веома мало, или пак више немају никакве сличности са чином тајне покајања Јована Посника.²⁷⁾

Тек од 1692. године уведена је у Грчкој цркви једнообразност — и чин тајне покајања остаје неизмењен све до данас.

2. Јужнословенски тип чина тајне покајања

У другој половини прошлог века нађени су у манастиру св. Катарине на Синајском брду неки глагољски рукописи „из периода живахнога калиграфског развоја, без двојбе из најбољег доба глаголице”²⁸⁾, који уствари нису ништа друго него Требник и Псалтир, са подручја Македоније²⁹⁾ од којих Требник спада у „низ првих и највреднијих глагољских споменика из краја X века”.³⁰⁾

²⁵⁾ А. Алмазов, пом. дело т. I, стр. 84.

²⁶⁾ Исто дело т. I, стр. 86—128.

²⁷⁾ Упореди исто дело т. I, стр. 99—103.

²⁸⁾ Dr Lavoslav Gettler, *Euchologium, glagolski spomenik Sinai brda*, — Jugoslav. Akad. Djela knj. II, Zagreb 1882, str. VI.

²⁹⁾ Ibidem str. VII.

³⁰⁾ Ibidem str. IX.

Овај споменик је први издао др Лавослав Гајтлер под називом: *Euchologium, glagolski spomenik Sinai brda, Jugoslovenska Akademija, Djela knj. II Zagreb 1882* — где се овај чин налази на стр 122—147. По Гајтлеру га је издао А. Алмазов у свом чувеном делу „Тайная исповедь в прав. восточной церкви”, том III, Одесса 1894, стр. 95—100.

Међутим оба ова издања се са палеографске стране данас сматрају као некритична, па је др Рајко Нахтигал, поново издао овај споменик са обилним научним коментаром и фотографским снимцима оригинала, под насловом: *Euchologium Sinaiticum (Starocerkovnoslovenski glagolski spomenik)*, izdala Akademija znanosti i umetnosti u Ljubljani, Filozofsko-Filološko Historički razred, Djela knj. I Ljubljana 1941—42, knj. I—II.³¹⁾

У овом Требнику имамо под насловом: Чинъ надъ исповѣдающимъса — чин тајне покајања (л. 66^b — 88^a) који је по свом унутрашњем саставу различит од грчког чина. Чешки научник В. Вондрак сматра да је овај чин дело св. Климента Охридског, ученика св. Методија.³²⁾ Чин тајне покајања по овом споменику је следећи:

Чин почиње опширном предисповедном поуком духовника онеме који се каје, која почиње речима: Чудо, ѿбѣгъ обновилися хоцещи... — и затим следи образац набрајања грехова. После исповедања долази молитва:

Господи Боже всемогъий, твѣѣ вѣдъ азъ исповѣдихъ всѣхъ моихъ грѣхъ... Слава: Псалом 4: Внигда призвати ми .. Опет молитва: Господи Боже спасениѣ моего милосудай щедротами и многомилостиве прѣклоней небеса ... па псалом 12: Доколкъ Господи, забвдшии ма до конца ... па опет молитва: Кладѣко, Господи Боже, призываетъ праведники на светъвоу... па псалом 24: Къ твѣѣ Господи воздвигохъ дшшижъ моихъ... и молитва: Боже Спасе нашихъ дакии отпущени грѣховъ Давидоу кающесеа, Натаномъ пророкомъ, и молитвѣс Манасиинъ... и псалом 37: Господи да не вѣрстѣѣ твоѣѣ обличити мене.

Затим долази исповедање грехова са налагањем епитимије — и пои споведна молитва: Господи Боже нашихъ, дакии Петрови, слъзлами покалине и владници ѿпозити грѣховъ... иза које се читао псалом 53: Боже во има твоѣ спаси ма... па опширна молитва: Прими Господи оумиланое еѣ, исповѣданіѣ грѣшного раба... и отпуст.

На крају овога чина налази се и разрешена молитва од епитимије са натписом: Мол. на развѣшениѣ поста исповѣднику. Егда сънодобитъса скатомоу ѿбзиченю — после које покајник приступа причешћу: Господи Боже вседержителю и всемогъий и милосердий Боже...

Као што се одмах види, ова се редакција сасвим разликује од грчког чина тајне покајања и по својој структури и по својим саставним елементима.

Ако даље пратимо развој овога чина тајне покајања у јужнословенској богослужбеној пракци, уверићемо се, да се битно није много

³¹⁾ У књ. I су фотографски снимци а у II књ. транскрипција у ћирилице са научним примедбама на стр. 177—244.

³²⁾ V. Vondrák, Studie z oboru církvěnslovenského písemnictví, Praha 1903, str. 23 i 155.

мењао и да је у јужнословенским земљама била у употреби само ова редакција, чијим старим представником служи тзв. Гајтлеров чин тајне покајања.

На основу свега може се рећи да јужнословенске цркве, почев од примања хришћанства па све до XVII века, нису проверавале своју богослужбену практику исповедном праксом грчке цркве.

3. Руски тип чина тајне покајања

У овом чину, после обичних почетних молитава, била је молитва: *Блади́ко Господи́ Бо́же нашъ, ключа́ царствѣа твоего́ Петра́ верховно́мъ апосто́лѣ твоѣмъ вѣрчикъ ...иза које је одмах следило исповедање грехова, па поисповедна поука, псалом 50 (који је читао — или понављао за свештеником — онај који се исповедао) и читање поисповедних молитава (2—4) и на крају увек молитва: Господи́ И́сусе Хри́сте сѣне́ Бо́га живаго пастьрю и агни...*³³⁾

А. Алмазов овај тип чина тајне покајања сматра за чисто руски производ, јер се он битно разликује од поменутог грчког и јужнословенског чина и држи да је он вршио утицај на друге редакције, којих има велики број.³⁴⁾

У пракси ни овај чин није много служио и употребљавао се искључиво до XVI века³⁵⁾, јер је најраспрострањенија редакција исповедног чина у Русији постала поменута јужнословенска редакција, коју су, по тврђењу Алмазова³⁶⁾, Руси примили заједно са примањем хришћанства. Ова јужнословенска редакција је, са неким изменама на југу Русије 1606. године ушла и у први штампани Евхологион у Острогу, па 1618. у Вилни, на северу пак 1623. у *Погребник* штампан у Москви, те 1646. у *Требник* Петра Могиле у Кијеву.³⁷⁾

Но ово још не значи, да је у Русији чин тајне покајања био једнообразан, јер се упоређивањем руских рукописних требника јасно може уочити, да су у Русији, дуже или краће време, биле у употреби три редакције чина тајне покајања: а) редакција веома блиска чину Јована Посника, на пракси у XV—XVII веку; б) редакција чисто руска, веома раширена у XVI веку, која је имала утицај на друге редакције, — и 3) редакција најраспрострањенија у пракси, која није ништа друго до јужнословенски тип чина тајне покајања.

Великих заслуга за коначну редакцију чина тајне покајања има руски патријарх Никон (1652—58.), који је стару штампану редакцију, 1658. године темељно прерадио, чин тајне покајања одвојио од епитимијног номоканона и унео га у *Требник* међу остале чинове црквених тајни.

Од 1677. године чин тајне покајања се у Русији издаје буквално без икакве измене, са том разликом, што се у *Великом требнику* издаје потпуно, а у *Малом требнику* без предисповедне и поисповедне

³³⁾ А. Алмазов, пом дело т. I, стр. 242—43.

³⁴⁾ Исто дело т. I, стр. 244.

³⁵⁾ Упор. исто дело т. I, стр. 288.

³⁶⁾ Исто дело т. I, стр. 248—49; 288.

³⁷⁾ Упор. исто дело т. I, стр. 493—541.

поуке — но овде се увек додаје: *Μολίτβα на љх разрѣшлѣмымъ ѿ запрещеніа* Око 1685. године у погледу употребе чина тајне покајања, у целој руској цркви почиње преовлађивање једнообразности.³⁸⁾

Због ондашњих политичких прилика и због оскудица штампа-рија јужнословенски народи примају богослужбене књиге штампане у Русији. Са овим књигама постепено је из употребе потискиван постојећи чин тајне покајања и уведен је код њих, а нарочито код Срба и Бугара, нов чин тајне покајања руског типа.

Данас у чину тајне покајања нема никакве разлике код Руса, Срба и Бугара.

Чин тајне покајања, који се данас врши у грчкој цркви (и осталим црквама које се служе грчким језиком) разликује се од данашњег словенског чина у следећем: у предисповедном делу налази се јактенија од 6 прозби, од којих се у двама духовник моли за опроштење грехова онога који приступа тајни покајања. Молитва: *Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ Υἱέ τοῦ θεοῦ ζώντος...* (Господи *Ἰησусе Χριστέ* сине Бога живаго пастырю й агиче...) долази одмах иза ове јектеније, дакле пре 50. 50. псалма и пре покајних тропара, после којих, као и у словенском чину долази молитва *Божѣ Спасителю нашѣ, ѿже пророкомъ твоимъ Платномъ...* У поисповедном делу долази само једна молитва, и то не она као у словенском чину, него: *ὁ θεός, ὁ συγχαρήσας Δαβιδ διὰ Νάθαν τοῦ προφήτου... καὶ Πέτρον τὴν ἁρνησίν... καὶ πόρνῃ...* Што је најинтересантније, у грчком чину нема уопште разрешне формуле.³⁹⁾

III

Првих шеснаест векова није постојала јединствена разрешна формула у чину тајне покајања, која се од 1677. године налази у словенским чиновима — док је у грчком чину ни данас нема.

Да је разрешење грехова давано кроз молитву можемо закључити из сведочанства Тертулијана: „Потребно је претпоставити да смо потпуно очишћени када добијамо усмено разрешење”.⁴⁰⁾ Но која је то била молитва — не може се данас поуздано рећи.

У грчком чину тајне покајања који се приписује патријарху Јовану Поснику нема разрешне формуле у данашњем смислу речи, јер је у Грчкој преовлађивало мишљење, да се разрешење од грехова може добити и без саме разрешне формуле. Због тога у том чину имамо само молитву за разрешење грехова одмах после исповести, и другу после издржане епитимије. Јасно је, да обе нису истог карактера и да је прва много важнија, док друга има само формалан ка-

³⁸⁾ Упореди А. Алмазов, пом. дело т. I, стр. 544; 574—75; Серг. Булгаков, *Настоящая книга для священноцерковнослужителей*, II изд. Харьков 1900, стр. 980, прим. 1; др Лазар Мирковић, *Православна литургија*, II посебни део: *Свете тајне и молитвослава*, Београд 1967, стр. 103.

³⁹⁾ Види *Εὐχολόγιον τὸ μέγα* — ed., ἐν Βενετία 1850. *Εὐχολόγιον τὸ μέγα* ὑπο παρ. Παρασκευόπουλου, ἐν Ἀθήναις 1902 и Димитрије Јанковић, *Обред тајне покајања по грчком Требнику* — *Источник*, Сарајево, год. XVIII, 1904, бр. 8, стр. 120—21.

⁴⁰⁾ *De poenitentia* cap. VI — Migne ser. lat. t. I, col. 1237B.

рактер, јер је разрешавала само од наложене епитимије која је била сметња за примање св. причешћа. Обе ове разрешне молитве су биле различите, и мењане су према нахођењу редактора исповедног чина. То исто важи и за чинове покајања руске редакције.

Изузетак би овде чинила група исповедних чинова јужнословенске редакције, где се употребљавала за разрешење грехова само једна молитва и то: Господи Божје наших, Петрѣ и владнициѣ слезами грѣхѣн ѡста-вивыи...⁴¹⁾

У неким грчким исповедним чиновима из XIII и XIV века разрешна молитва после исповеди по својој садржини много подсећа на данашњу разрешну формулу. На пр. завршетак молитве у каноничко-литургиском Зборнику из XIII века париске Националне библиотеке (Du Fonds No 1152) гласи: „Сам, дакле, Бог и Спаситељ Исус Христос нека ти опрости све, што си пред Њим и мени ништавном и маленом исповедио и сада и у будуће, и да те удостоји да преданеш пред Његов престо, Онај који је благословен кроз векове, амин.“⁴²⁾

У XIV веку ово кристализирање разрешне формуле много је очигледније. Наиме у грчком рукописном Евхолигиону, који се чува у Ватиканској централној библиотеци No 2111, налазимо следећу разрешну формулу: Да помилуетъ тебе всемогущий Богъ и отпштитъ, вса согрѣшенія — и одмах иза тога: Бластїю, которою обладаю, разрѣшаю тебе отъ всѣхъ грѣхѣвъ твоихъ, какѣвѣ ты исповѣдалъ мнѣ, и отъ тѣхъ, которые не вспомнѣлъ, да будеть разрѣшенъ въ нынѣшнемъ и въ бѣдущемъ вѣкѣ,⁴³⁾

Не мора се ни подвлачити, да се на овој формули опажа утицај римокатолицизма.

Отприлике у исто време почиње се у грчким исповедним чиновима јављати посебна разрешна формула, која је увек долазила уз разрешну молитву, на пр: Богъ, чдо, прститъ те во всѣхъ тобою реченихъ въ сн вѣкѣ и въ бѣдущий — после које је долазила разрешна молитва са натписом: Молитва отпштити исповѣдающагося — или пак прво разрешна молитва, па онда формула: На мое ѡ вѣн согрѣшенія твоа, чдо, и да не истажетъ тебе во снхъ Христосъ Богъ, егда приндетъ во славу своей на сѣдѣ страшный.⁴⁴⁾

Ове молитве, било испред или иза разрешне формуле, треба схватити само као допуну разрешној формули — и то као допуну молбеног карактера.

У једном руском рукописном Требнику из XIV века имамо посебне разрешне формуле за: инока, свештеноинока, свештеника, инокињу и за световњаке (и то посебну за мушкарце и посебну за жене).⁴⁵⁾

⁴¹⁾ Упореди А. Алмазов, пом. дело т. I, стр. 226.

⁴²⁾ Наведено по А. Алмазов, пом. дело т. I, стр. 91—92, примедба 19.

⁴³⁾ Наведено по А. Алмазов, пом. дело т. I, стр. 137—38.

⁴⁴⁾ Види А. Алмазов, пом. дело т. I, стр. 315; 267; 265; 272—73;

⁴⁵⁾ Упореди А. Алмазов, пом. дело т. I, стр. 262.

По сведочењу А. Алмазова, у једном рукописном чину тајне покајања из XVII века (Собрания Н. П. Успенскаго) налазимо већ следећу разрешну формулу: *Благодатию своєю Богъ да прощаетъ брате (сестро) невидимо да азъ Божією помощію отецъ твоѣ дѣховный ереї (имарекъ) тебѣ сына своего дѣховнаго (дочерь свою дѣховнѣю) имарекъ, прощамъ а благо словіаю и разрѣшаю въ снѣ і въ бѣдѣницѣ ко въсехъ снхъ (твоихъ) согрешеніихъ, аже еси мнѣ исповѣдал (... да) истинно ѿ своего сердца⁴⁶⁾.*

Што је интересантније, разрешна формула заузима своје дефинитивно место, тј. долази непосредно иза саме исповести, или пак иза поисповедних молитава— и њој се почиње све више придавати централни значај. Остале пак, предисповедне и поисповедне молитве сматране су као допуна молбеног карактера, и оне су се у случају нужде могле читати у исто време и над више лица — што никако није био случај са разрешном формулом.

У штампаном требнику у Вилни 1618. године налазимо већ данашњи облик разрешне формуле: *Господь нашъ съзъ Хрїстоъъ, благодатию и шедротами своегъ челоуколюбїа* коју је и кијевски митрополит Петар Могила 1646. године унео у свој чин тајне покајања. Ту је остала и после Никонове исправке богослужбених књига. Од 1677. године, налазимо је потпуно исту у свима издањима, изузимајући нека унијатска издања.⁴⁷⁾

У штампаним требницима српске редакције у Венецији XVI века ове формуле тајне покајања још нема,⁴⁸⁾ али се она под називом „форма или свршеніе танихъ стго покаанїа“ налази у једном рукописном Требнику српске редакције из XVII века.⁴⁹⁾

Примањем штампаних богослужбених књига из Русије, уведена је у богослужбену практику Српске православне цркве.

У грчком савременом чину тајне покајања разрешна формула ни данас не постоји,⁵⁰⁾ према су чињени покушаји да се она у чин тајне покајања уведе.⁵¹⁾

Суштина разрешене формуле јесте у томе „што духовник разрешење после исповести произноси прво именом Господа Исуса Христа, потом додаје: ѿ *азъ разрѣшаю*, но да не би ништа приписао својој личности он наставља: *властію егѡ, мнѣ данною*, и још у духу смирења вели: *азъ недостѡйный*.⁵²⁾

⁴⁶⁾ Исто дело т. I, стр. 271—72; 315—16.

⁴⁷⁾ Упореди А. Алмазов, пом. дело т. I, стр. 503—12.

⁴⁸⁾ Види на пр. Молитвеник — Требник **Божидара Горажданина** из 1523 — из Збирке др Рад. Грујића у Музеју Српске прав. цркве бр. 304; Молитвеник (Евхологион) штампан у Венецији 1538—40 — иста Збирка у МСПЦ бр. 298; Требник **Јером. Загуровића**, Венеција 1570 — иста Збирка МСПЦ бр. 332 и Молитвеник (Евхологион) из 1545 — иста Збирка МСПЦ бр. 313.

⁴⁹⁾ Рукописни Требник српске редакције из XVII века из Збирке др Рад. Грујића у МСПЦ бр. 16.

⁵⁰⁾ Види **Данила Георгѡулоса**, *Περὶ Ἀνθολογία*, ed IV, Ἀθήναι, 1880, сел. 157; *Μικρὸν εὐχολογίον ἢ Ἀγιασματάριον τὸ μέγα* — πρωτοσυγκελλο Εὐδοτάδιον Σκάρλα, Ἀθήναι, сел. 320—21.

⁵¹⁾ Ср. А. Алмазов, пом. дело I, стр. 150—51.

⁵²⁾ Митроп. Московски Филарет, Собрание мнений и отзывов, т. IV, Москва 1886, стр. 407.

Данас се ова разрешна формула чита над свима покајаницима (дакле и над презвитерима и епископима) када се ови исповедају, јер се свештеник који се исповеда у овом тренутку јавља као прималац тајне покајања, а свештеник-духовник као вршилац и због тога као лице са нарочитим прерогативима у поређењу са првим.⁵³⁾

Не можемо овде прећи преко врло интересантног мишљења знаменитог руског митрополита Антонија Храповицког, који вели: „Велики број оних, који желе исповести не даје могућности да се свакоме прочитају претходне исповедне молитве, но неизоставно прочитај над сваким најглавнију молитву: Господи Боже спасења рабѣ твоѣмъ, и др. и престани да мислиш да је следећа молитва (формула): Господь и Богъ нашъ Исѣсъ Христосъ израз извршене тајне исповести, пошто њу само већина духовника и чита: јер је ова молитва уведена у наш чин исповести пре 300 година и нема је код Грка и једновераца, а дошла нам је од католика. Разуме се треба сада и њу читати, но утолико пре, треба поновити над сваким ону молитву коју је установила васељенска црква у времена светих отаца и апостола.”⁵⁴⁾

IV

Ако упоредимо чинове тајне покајања (грчке, јужнословенске и руске редакције) видећемо да међу њима поред свих разлика постоји и извесна сличност у употреби појединих псалама, црквених песама и молитава.

У грчким исповедним чиновима налазимо у употреби следеће псалме: 6, 14, 31, 50, 69, 99, 101 и 102. Најчешћи су били: 50. и 69. који сеналазе готово у свима чиновима.

У јужнословенским редакцијама чина тајне покајања налазимо исто тако осам псалама и то: 4, 6, 12, 24, 37, 50, 53 и 69. — од којих су најчешћи: 4, 12. и 37.

У руским редакцијама чина тајне покајања налазимо десет псалама и то: 4, 6, 12, 24, 26, 50, 69, 90, 102. и 142. — од којих најчешће долазе: 6, 50. и 69. док су 24, 26. и 90. врло ретки.

Дакле видимо да од двадесет и шест разних псалама, који су употребљавани у чиновима тајне покајања, свега су три псалма и то: 6, 50. и 69. — заједничка. Треба подвући да се никада нису сви поменути псалми налазили у једном чину. Опште правило је било, уносити у чин тајне покајања само један, који било псалам. Псалам 50. налазимо у грчким и руским чиновима тајне покајања од старине, поред 6, и 69. псалма. У јужнословенским чиновима га није било све до краја XIV века и почетка XV века. Имамо га у рукописном чину тајне покајања у *Молитвослову* (крушедолском) из XIV—XV века,⁵⁵⁾

⁵³⁾ Ср. Серг. Булгаков, *Настольная книга*... пом. изд. стр. 92—93 и примедба 23 на стр. 994—95; Епископ др Никодим Милаш, *Правила прав. цркве са тумачењима*, Књ. I, Нови Сад 1895, стр. 201—205.

⁵⁴⁾ Митрополит Антоније (Храповицки), *Исповест*, срп. прев. Мих. Ј. Поповића, Ниш 1931, стр. 22.

⁵⁵⁾ Збирка др Рад. Грујића — у Музеју СПЦ бр. 112.

и даље га сусрећемо редовно готово у свим рукописним чиновима српске редакције. У штампани чин га је унео руски митрополит Петар Могила 1646. године, и то у предисповедни део, наместо 6 псалма — и ту је остао све до данас.

Такозване покајне или умилитељне тропаре: Помилши насъ, Господи. *Слѡва*: Господи, помилши насъ... И њинѣ: Многосердїа двери. чији је аутор св. Јован Дамаскин⁵⁶) — налазимо у Октоиху гл. 6, и то прва два у понедељак на јутрењу, као други сједален, а богородичан у уторак на јутрењу, после првог сједалног. У чину тајне покајања налазимо их први пут у штампаном *Потребнику* (Москва 1623). Ту су могли да убу без икаквог страног утицаја, просто по сили своје унутрашње садржине.

Прва претисповедна молитва: *Божє Спасителю нашъ, њже пророкомъ твоимъ Натаномъ показашемъса Давидъ...* — постала је у дубокој старини, можда већ у VI веку. То потврђују једноставна конструкција, којом она служи за узор другим молитвама, и њено обавезно присуство готово у свим грчким и руским чиновима тајне покајања. Према се она налази и у тзв. Гајтлеровом глаголомском Евхологиону из XI века⁵⁷) — ипак је до краја XV века врло ретко налазимо у другим јужнословенским чиновима. Од XV века она се ту налази врло често.⁵⁸)

Ова молитва употребљавана је као поисповедна и разрешна молитва (нарочито у грчким чиновима), али доста често и као претисповедна. У *Требник* штампан у Москви 1671. године она је ушла као претисповедна, које место има и данас.

Друга претисповедна молитва: *Господи Исусе Христѣ, сыне Бога живагъ, пастырю ѡ агнє...* — потиче исто тако из дубоке старине, можда из првих векова хришћанства, јер је налазимо у најстаријим грчким исповедним чиновима. Налазимо је у дужој и краћој редакцији. Иако се у једном грчком споменику из IX века приписује св. ап. Јакову, брату Господњем, а у савременом грчком чину св. Јовану Златоусту, — ипак се са сигурношћу не може рећи ко је њен аутор.

Што се тиче њеног назначења ова се молитва претежно употребљавала као поисповедна разрешна молитва, но не само као разрешна од грехова, него од свега. По данашњем схватању ова молитва у строгом смислу не би могла да се рачуна у групу поисповедних молитава, због тога што су се молитве у чиновима покајања излагале увек за једно лице, док се она односи на више лица, а не само на једно.⁵⁹) Због тога ће највероватније бити да она спада у оне молитве које су се у старини читале онима који се кају и које су читане на крају литургије оглашених пре њихова изласка из храма.⁶⁰)

⁵⁶) Др Лазар Мирковић, *Православна литургика*, I општи део, Ср. Карловци 1918, стр. 248.

⁵⁷) Види код А. Алмазова, пом. дело том III, стр. 98; код Рајка Нахтигала пом. дело књ. II, стр. 225—26.

⁵⁸) Види рукописне *Требнике* из XVI века у Музеју СПЦ бр. 231, 237 и 246; рукописни *Требник* из 1691. године у Музеју СПЦ бр. 320; у рукоп. *Требнику* у Музеју СПЦ бр. 237 као поисповедна.

⁵⁹) Ср. Алмазов, пом. дело том II, стр. 178—79.

⁶⁰) Види *Constitut. apostolicae, lib. VIII, cap. 9.*

Као поисповедну налазимо је у најстаријем чину тајне покајања који се приписује Јовану Поснику, као и у многим другим грчким исповедним чиновима⁶¹), па и међу чиновима српске редакције.⁶²)

Као претисповедна налази се врло ретко, и од 1671. године имамо је у штампаном Требнику у Москви. Ту је остала до данас.

У неким чиновима тајне покајања јужнословенске редакције (па и неким руским), она се употребљава као молитва втора томоужде (тј. као молитва за разрешење од епитимије) — док се у грчкој исповедној пракси никада није употребљавала у смислу разрешне молитве од епитимије, него само у значењу разрешне молитве после исповести.⁶³)

Професор А. Алмазов вели да је врло тешко објаснити зашто су из читавог низа претисповедних молитава ушле у штампани Требник (1671) управо ове две поменуте молитве, од којих је ова друга у руској богослужбеној пракси врло мало употребљавана и у грчкој богослужбеној пракси је више позната као разрешна молитва.⁶⁴)

Ее, члдо, Христосъ невидимъ стоитъ — није молитва, него скраћена претисповедна поука од стране духовника онеме који се исповеда. Ова поука се налази већ у Никоновом штампаном Требнику у Москви 1658. Интересантно је да у овом чину нема претисповедне поуке, нити пак претисповедних тропара и молитава — него одмах иза 50. псалма долази ова кратка поука.

Од 1723. године се ова поука штампа готово у свим чиновима тајне покајања са претходном напоменом: „Потом духовник оставља код себе једнога, и свима осталима наређује да изађу ван”.

Само исповедање грехова вршило се набрајањем грехова од стране самог покајника, који се начин у јужнословенским споменицима зове „поновљење”, одакле су тај назив усвојили и Руси. Контуре „поновљења” налазимо већ у Гајтлеровом Евхологиону.⁶⁵) Спољашња форма ових поновљења се може поделити на: приступ (у коме се уопште говори о греховности), само набрајање грехова(и то у првом или седмом падежу) и закључак (у коме је опет истакнута мисао опште греховности).⁶⁶)

⁶¹) А. Алмазов, по. дело т. I, стр. 81; 96; 104; 114; 123—24; 275 и 311.

⁶²) На пр. рукоп. Требник ман. Врдника из XVI века — Музеј СПЦ бр. 237.

⁶³) А. Алмазов, пом. дело т. I, стр. 148—49 и 204—205.

⁶⁴) Исто дело стр. 545—46.

⁶⁵) Др Лав. Гајтлер, пом. дело стр. 122—47; др Рајко Нахтигал, пом. дело, књ. II, стр. 230 и даље.

⁶⁶) Ради илустрације наводимо завршетак једног таквог „поновљења” из штампаног Требника Божидара Горажданина из 1523. године и штампаног Молитвеника (Евхологиона) из 1545. године: „Исповедам Богу и пречистој мајци Његовој и свима Његовим светима и теби оче сва сагрешења моја, сва рбава дела моја, која помислих и која говорих и која хотимично или нехотимично учиних, која поменух и не поменух, која од почетка учиних, од када сам крштен па до овог часа. Сва ова исповедам свемогућему Богу и теби оче. Имам вољу кајати се — ако ми Бог поможе — а ти оче опрости ми”. (Збирка др Рад. Грујића у Музеју СПЦ, бр. 304 и 313.)

„Поновљење” је читао сам покајник. Ако је био неписмен, онда га је читао духовник и покајник је понављао за њим,⁶⁷⁾ — или је давао духовнику неким знаком на знање да је пометути грех учинио.⁶⁸⁾

Као таква „поновљења” су била само помоћно средство да покајник не би заборавио ни један грех — и иста се понекад налазе и пред чином св. литургије у *Службенику* где носе натпис: *Исповѣданіе кратцѣ* — те се сматрају као предлитургијска самоисповест свештеника.⁶⁹⁾

Овакав начин исповедања показао се као непрактичан, јер није у стању да изазове оно срдечно и искрено кајање за учињене грехе — те се обично читава исповест сводила на формално набрајање грехова. Због тога се исповест кроз „поновљење” савременим уставом не препоручује.⁷⁰⁾ Ако се остаји „поновљења” и данас штампају у чиновима тајне покајања, они имају само поучни смисао.⁷¹⁾

Од поисповедних молитава на прво место долази молитва: *Господу Боже спасеніа рабѣхъ твоихъ, милостиве и щедре и долготерпѣливе, владыка нашѣхъ злобахъ...* — која се налази као једина у садањем словенском чину тајне покајања.

Према се не може тврдити да је и ова молитва стара као и оне две поменуће претисповедне молитке — ипак исту налазимо у старим рукописним исповедним чиновима и то као поисповедну⁷²⁾, но понекад и као претисповедну.⁷³⁾ Интересантно је да се у једном грчко-унијатском Евхологиону, штампаном у Риму 1754. године, налази тек иза разрешне формуле као *εὐχὴ ἑτέρα*.⁷⁴⁾

Молитва *Благоутробне Господи, блаже и человекѣлюбче, њже твоихъ ради щедротъ низпославъи единарѣднаго твоегѣ сына...* била је у неким руским рукописним требницима као разрешна молитва (и то друга)⁷⁵⁾, док је у штампаном *Требнику* у *Стрјатину* 1606. означена као: *Мол. разрѣшити исповѣдника ѣгда скончатъ заповѣдъ* — тј. као разрешна молитва од епитимије.⁷⁶⁾ Налазила се готово у свима чиновима тајне покајања, како јужнословенске, тако и руске редакције, док је у грчким чиновима била врло ретка.⁷⁷⁾

Читањем ове молитве званично се од стране духовника завршавало извршавање епитимије и покајник је задобијао сва права члана цркве.⁷⁸⁾

---

⁶⁷⁾ По сем глтѣ поп, а исповедникъ по нем. То аще оумѣет то сам един глтѣ а поп токмо разрѣшаѣт — Алмазов пом. том I, стр. 432—35.

⁶⁸⁾ Сравни Серг. Булгаков, пом. дело стр. 1012—1014.

⁶⁹⁾ Сравни Серг. Булгаков, пом. дело стр. 1012—1014.

⁷⁰⁾ А. Алмазов, пом. дело т. I, стр. 593; Серг. Булгаков, пом. дело стр. 997—98.

⁷¹⁾ Алмазов, пом. дело ст. I, стр. 594.

⁷²⁾ Види А. Алмазов, пом. дело т. I, стр. 113 примедба 62; стр. 115, примедба 66. *Ручоп. Требник* са епитимијником из XVII века у Музеју СПЦ бр. 323.

⁷³⁾ Исто дело т. I, стр. 124, примедба 86.

⁷⁴⁾ Исто дело т. I, стр. 128—29, примедба 95

⁷⁵⁾ Види Алмазов, пом. дело т. I, стр. 251 и 311—12.

⁷⁶⁾ Исто дело том I, стр. 494.

⁷⁷⁾ Исто дело том II, стр. 312—13.

⁷⁸⁾ Види 7. правило картагеинског помесног сабора.

Ова молитва: **Благотворне Господи ... са натписом: Надз разрѣшаемымъ ѿ запрещеніа**⁷⁹⁾ — треба да се сматра допуном исповедном чину. Јер у старој пракци црквено разрешење од епитимије сматрало се у заједничком деловању сакраменталног покајања обавезним елементом. Почетак усвајања тако важног значења ове молитве спада још у период јавног покајања, па је зато и добила место у чину тајне покајања који се приписује Јовану Поснику.⁸⁰⁾

Док су разреше молитве од епитимије у грчким исповедним чиновима врло ретке, међу јужнословенским и руским чиновима нема готово ни једног у коме не би било ових разрешних молитава. Читање ове молитве долазило је тек после поновне исповести покајника.

Значај ове молитве јесте у томе да се њоме официјелно прекрћивало издржавање епитимије, која је неке од стране духовника при исповести наложена. Таква пракса има свој основ још у каноњима III — IV века.⁸¹⁾

Ни ова молитва није била јединствена. Од 1677. у Великом и Малом требнику ова се молитва штампа посебно од чина тајне покајања, у нарочитој глави,⁸²⁾ према је као таква саставни део сакраменталног чина тајне покајања. Тако се сада практикује и у нашој цркви.

На основу свега изложеног може се закључити да Словени, приликом примања хришћанства, нису просто превели све ондашње богослужбене чинове са грчког на свој језик — него да су поједине богослужбене чинове, по својој спољашњој форми, понекад самостално формирали и то друкчије него што је било код Грка. То на првом месту важи, као што смо видели, за чин тајне покајања.

---

⁷⁹⁾ Понекад са натписима: Мол разрѣшительна ѿ епитиміи, клятвы и всякаго грѣха. Мол. разрѣшити исповѣдника въ седмии день; Мол. ѿ разрѣшеніи правила; Мол. исходѣща с поста; Мол. на разрѣшеніе исповѣдника егда скончаеть заповѣдь; Мол. на присажалѣщимъ црзвостниѣ; Мол. ѿ разрѣшеніи наѣматисаніа — Види А. Аламазов, пом. дело т. III, стр. 51—61.

⁸⁰⁾ А. Аламазов, пом. дело т. II, стр. 312.

⁸¹⁾ Види на пр. 6, 7. и 43. правило помесног картагинског сабора.

⁸²⁾ Требник изд. Москва 1817, гл. 49; Требник въ двѣхъ частахъ Москва 1958, ч. I, гл. 8, лист 48. Требник, Прага 1951, гл. 8, стр. 77; Требник, Београд 1956, стр. 86—87.

ZUSAMMENFASSUNG

Branko A. Cisarž:

DIE ENTWICKLUNG DES RITUS DES BEICHTESAKRAMENTS

Die Heilige Schrift und die Schriftsteller der Kirche reichen mehrere Zeugnisse über das heilige Sakrament der Beichte als über irgendein anderes. Doch haben wir nur spärliche Spuren von dem Akt dieses Sakraments in der Zeit der Apostel und selbst bis zum 6. Jahrhundert.

Es ist wahrscheinlich, dass in der zweiten Hälfte des 6. Jahrhunderts der Patriarch von Konstantinopel, Johannes der Faste (582—595), neben seinem epitimischen Nomokanon, auch den Akt der Beichte fixierte, welcher uns, leider, nur aus dem Manuskript aus dem 10. Jahrhundert bekannt ist.

Die südslawischen Kirchen von der Annahme des Christentums an bis zum 17. Jahrhundert hatten eigenen Ritus des Beichtesakraments, welches verschieden war von dem Griechischen. Es ist bekannt aus einem Denkmal in »Glagoljitz« aus dem 10. Jahrhundert. Auch die russische Kirche hat ihren eigenen Typus von Beichtesakrament.

Die Lösungsformel des Beichtesakraments, die in Russland entstanden ist wurde von südslawischen Völkern aufgenommen, während sie in Griechenland auch noch heute nicht besteht.

Auf Grund des schon Gesagten kann der Schluss gezogen werden, dass die Slawen bei der Christianisierung die griechischen Gottesdienstformen nicht einfach ins Slawische übersetzt, sondern dafür oft eigene geschaffen haben, und zwar verschiedene von den Griechischen. Dies war der Fall auch mit der Akt des Beichtesakraments.

РЕЗЮМЕ

Бранко А. Цисарж

РАЗВИТИЕ ЧИНА ТАИНСТВА ПОКАЯНИЯ

Несмотря на то, что о Таинстве покаяния, как в Священном Писании, так и у Светых Отцев, имеется свидетельств гораздо больше чем о каком либо другом из Святых Таинств, все же о практике совершения этого Таинства, от времен апостольских и вплоть до VI века, имеющиеся свидетельства весьма скудны.

Как кажется, во второй половине VI века Константинопольский патриарх Иоанн Постник (582—595), кроме своего канона о епитимиях, фиксировал и чин Таинства покаяния, который нам, к сожалению, известен лишь из рукописи X века.

Южнославянские церкви, от принятия христианства и вплоть до XVII века, имели свой особый чин покаяния, различавшийся от чина греческого. О нём мы знаем из одного глагольского документа X века. И Русская Церковь, так же, имела свой тип чина Таинства покаяния.

Разрешительная формула чина Таинства покаяния возникла в России; позднее она вошла в практику и у южнославянских народов, тогда как в Греческой Церкви она не существует и до сего дня.

На основании выше изложенных данных можно заключить, что Славяне, принимая христианство, не только просто переводили с греческого на свой язык тогдашние богослужебные чины, но что даже их, по внешней форме, иногда самостоятельно формировали и то, часто совсем иначе чем было у Греков.

— Это касается и чина Таинств покаяния.